

УДК 338.246.025.3.

М.М. Забаштанський, к.е.н., доцент

РИЗИКИ КОНЦЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті досліджено передумови розвитку концесійної діяльності в Україні, а також обґрунтовано необхідність її системного впровадження в контексті аналізу взаємозв'язків між економічними процесами та явищами. Автором узагальнено вплив різних видів ризиків на організацію концесійної діяльності в Україні.

Ключові слова: концесії, концесійна діяльність, організація концесійних відносин, фінансове забезпечення, ризик.

М.Н. Забаштанский, к.э.н., доцент

РИСКИ КОНЦЕССИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ

Аннотация. В статье исследованы предпосылки развития концессионной деятельности в Украине, а также обоснованно необходимость ее системного внедрения в контексте анализа взаимосвязей между экономическими процессами и явлениями. Автором обобщенно влияние разных видов рисков на организацию концессионной деятельности в Украине.

Ключевые слова: концессии, концессионная деятельность, организация концессионных отношений, финансовое обеспечение, риск.

M.M. Zabashtanskiy, k.e.n., associate professor

RISKS of CONCESSION ACTIVITY IN UKRAINE

Annotation. *In the article pre-conditions of development of concession activity are investigational in Ukraine, and also grounded necessity of its system introduction for the context of analysis of intercommunications between economic processes and phenomena. By an author generalized influence of different types of risks on organization of concession activity in Ukraine.*

Keywords: *concessions, concession activity, organization of concession relations, financial providing, risk.*

Актуальність теми дослідження. Останнім часом все більшої гостроти набуває проблема низької ефективності діяльності суб'єктів господарювання більшості галузей промисловості, що в свою чергу породжує широке коло питань, пов'язаних з необхідністю виявлення та усунення причин, які негативно впливають на їх фінансові результати.

Постановка проблеми. Забезпечення сталого розвитку економіки країни вимагає нових підходів до управління об'єктами державної та комунальної власності, ефективність функціонування яких тривалий час залишається низькою. Серед основних причин недостатньої ефективності їх функціонування слід виділити наступні: значна зношеність основних засобів, відсутність достатніх обсягів фінансового забезпечення, недостатня ефективність менеджменту підприємств, відсутність інвестиційно-привабливого середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Передумови та особливості організації концесійних відносин досліджуються у працях вчених, а саме: З.С. Варналія, О.І. Вікарчук, П.С. Єщенко, Ж. Куліджа, В.П. Ніколаєва, Т.О. Пузанова, Н.Г. Рогальської та інші. Водночас залишаються невисвітленими досить багато питань пов'язаних з врахуванням комплексного впливу різних видів ризиків на організацію концесійних відносин в Україні.

Постановка завдання. Необхідно дослідити концептуальні підходи щодо оцінки впливу різних видів ризиків на розвиток концесійної діяльності в

Україні, узагальнити практичний досвід та теоретичні здобутки їх диверсифікації.

Виклад основного матеріалу. На даний час особливої актуальності набуває питання ефективного управління галузями монополістами, які з одного боку не підлягають приватизації, але з іншого не можуть забезпечити достатній обсяг і якість товарів, робіт та послуг, які є метою їх створення та функціонування. Держава в свою чергу через обмеженість фінансових ресурсів, невдалі спроби реформування цих галузей провокує руйнування їх економічного потенціалу. Серед галузей монополістів, які найбільше відчують вплив даних процесів, слід виділити наступні: житлово-комунальне господарство, автодорожнє господарство, залізничний транспорт, порти і аеропорти.

З метою відновлення фінансової спроможності, подолання зносу та морального старіння основних засобів зазначених галузей в 1999 році було прийнято закон України «Про Концесії». Відповідно до даного закону встановлено, що концесія – «це надання з метою задоволення громадських потреб уповноваженим органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування на підставі концесійного договору на платній та строковій основі юридичній або фізичній особі (суб'єкту підприємницької діяльності) права на створення (будівництво) та (або) управління (експлуатацію) об'єкта концесії (строкове платне володіння), за умови взяття суб'єктом підприємницької діяльності (концесіонером) на себе зобов'язань по створенню (будівництву) та (або) управлінню (експлуатації) об'єктом концесії, майнової відповідальності та можливого підприємницького ризику» [1].

Закон України “Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг” визначає концесію як — «надання концесієдавцем на підставі концесійного договору на платній та строковій основі концесіонеру права на будівництво та/або експлуатацію автомобільної дороги за умови взяття концесіонером на себе зобов'язань щодо її будівництва та/або експлуатації». [2]

Незважаючи на розвиток нормативно-правової бази, організація концесійної діяльності в Україні на даний час не набула широкої впровадження. Так, за даними Світового банку, у країнах, що розвиваються на частку концесій припадає близько 70% контрактів, які держава укладає у сфері транспортної інфраструктури, включаючи залізничні й автомобільні дороги, морські порти і аеропорти.

Наразі в Україні спостерігається суттєва обмеженість фінансових можливостей держави, щодо фінансового та технологічного відновлення концесійних об'єктів, переважна більшість яких наразі перебуває на межі техногенного колапсу. Підтвердженням такої обмеженості державних фінансових ресурсів є динаміка основних макроекономічних показників розвитку економіки України, яку наведено в таблиці 1.

Аналіз динаміки обсягів інвестицій в основний капітал свідчить про значні скорочення вкладень у розвиток виробничого потенціалу економіки. В наслідок дії світової фінансової кризи, значного обмеження зовнішніх джерел фінансування державних програм загальний обсяг інвестицій в основний капітал з скоротився майже на 35% в 2009 році. Тільки в 2011 році обсяги інвестицій в основний капітал дещо перевищили докризовий рівень і склали 238174,6 млн. грн. Питома вага Державного та місцевих бюджетів у загальних обсягах інвестицій в основний капітал залишається на дуже низькому рівні.

Таким чином держава неспроможна профінансувати у необхідних обсягах оновлення та розширення виробничої бази підприємств державного сектору, інфраструктурних проектів.

На зниження інвестиційної активності вплинуло також:

- висока питома вага збиткових підприємств;
 - дефіцит фінансових ресурсів суб'єктів господарювання
 - висока вартість кредитних ресурсів та обмежений доступ підприємств до їх залучення;
 - значне скорочення іноземних інвестицій в реальний сектор економіки
- України.

Таблиця 1

Динаміка основних макроекономічних показників України за 2008 – 2012 роки *

Показники	2008 р.	2009 р.		2010 р.		2011 р.		2012 р.**	
	тис. грн.	тис. грн.	Темп росту до 2008 р.	тис. грн.	Темп росту до 2008 р.	тис. грн.	Темп росту до 2008 р.	тис. грн.	Темп росту до 2008 р.
Загальний обсяг доходів Державного бюджету України	231 931 966,7	254 309 356,4	109,65	254 995 704,1	109,95	303 875 487,7	131,01	373 960 236,2	161,23
Загальний обсяг видатків Державного бюджету України	253 207 875,1	274 156 440,7	108,27	307 748 182,9	121,54	342 690 347,5	135,34	405 927 578,0	160,31
Граничний обсяг дефіциту Державного бюджету України	25 020 179,1	31 563 026,1	126,15	54 095 369,9	216,21	35 343 000,0	141,26	31 129 484,1	124,4
Загальний обсяг державного боргу України	89 138 062,3	193 076 747,3	216,6	315 715 906,3	354,19	375 643 401,9	421,42	416 326 338,2	467,05
Загальний обсяг інвестицій в основний капітал (млн., грн.)	233081,0	151776,8	65,11	171091,9	73,4	238174,6	102,1	-	-
В т.ч за рахунок Державного бюджету України (%)	5,0	4,4		6,3		7,5		-	
Місцевих бюджетів(%)	4,2	2,7		2,9		2,9		-	

* - за даними Державної служби статистики України

**- планові показники відповідно до Закону України «Про Державний бюджет на 2012 рік»

Це підтверджує нашу думку щодо фінансової неспроможності держави акумулювати достатні обсяги фінансових ресурсів для технологічного та фінансового оздоровлення державних галузей – монополістів.

Збитковість функціонування значної кількості суб'єктів господарювання, низький рівень їх інвестиційної привабливості та відсутність належних обсягів фінансового забезпечення ініціюють необхідність пошуку нових форм їх економічних відносин, формою реалізації яких можуть бути концесійні відносини.

Разом з тим, практична реалізація концесійної діяльності в Україні відбувається під впливом багатьох видів ризиків, які мають вирішальний вплив під час укладання концесійних угод. Характеристика основних видів ризиків реалізації концесійних відносин в Україні відображено в таблиці 2.

Таблиця 2

Характеристика основних видів ризиків реалізації
концесійних відносин в Україні

Вид ризику	Сутність ризику
Економічні ризики	Недосягнення запланованих проміжних або загального економічного результату об'єктом концесії
Операційні ризики	Ризики пов'язані з невиконанням або неповним виконанням зобов'язань органами місцевого самоврядування та споживачами товарів, робіт та послуг перед концесійним об'єктом
Соціально – політичні ризики	Невиконання соціальних зобов'язань учасниками концесійної угоди та політична нестабільність
Виробничо-технологічні ризики	Ризик ненадання або надання не в повному обсязі та неналежної якості товарів, робіт та послуг об'єктом концесії
Інвестиційно-інноваційні ризики	Недостатність інвестиційного потенціалу концесіонера для реалізації інноваційної програми розвитку об'єкта концесії
Юридичні ризики	Полягає у недостатній захищеності прав власності концесіонерів та ймовірності змін правового поля функціонування об'єкта концесії протягом терміну дії концесійного договору

Кожен з зазначених видів ризиків має свій унікальний вплив на конкретну концесійну угоду, що безпосередньо залежить від форми власності потенційного об'єкта концесії та місця його розташування, кількості потенційних учасників концесійної угоди та строків її реалізації, підтримки органів державної та місцевої влади.

Вище зазначені причини інспірують розробку концептуальних основ механізму концесійних відносин, який дозволить визначати потенціальні види ризиків, оцінювати рівень ризикованості організації концесійних відносин, приймати рішення щодо методів управління ризиками та оцінювати ефективність концесійних відносин в Україні.

Механізм концесійних відносин в Україні представлений на рис. 1. Одним з першочергових етапів реалізації механізму організації концесійних відносин є формування переліку об'єктів концесійних відносин органами місцевого самоврядування та його обговорення на громадських слуханнях, з метою врахування громадської думки. На даному етапі також передбачається здійснити пошук потенційних концесіонерів, кількість яких для проведення конкурсу має бути більше ніж один.

На другому етапі відбувається оцінка фінансово-майнового стану потенційного об'єкта концесії, визначається потреба у необхідних обсягах фінансового забезпечення, формується стратегічна програма його розвитку на визначений період з урахуванням можливих видів ризиків та методів управління ними.

До основних методів управління ризиками об'єктів концесії слід виділити наступні: диверсифікація, створення резервів, лімітування, страхування, уникнення.

Запропонований механізм організації концесійних відносин з урахуванням ризиків, створює передумови для збільшення обсягів концесійних угод та підвищення ефективності їх реалізації.

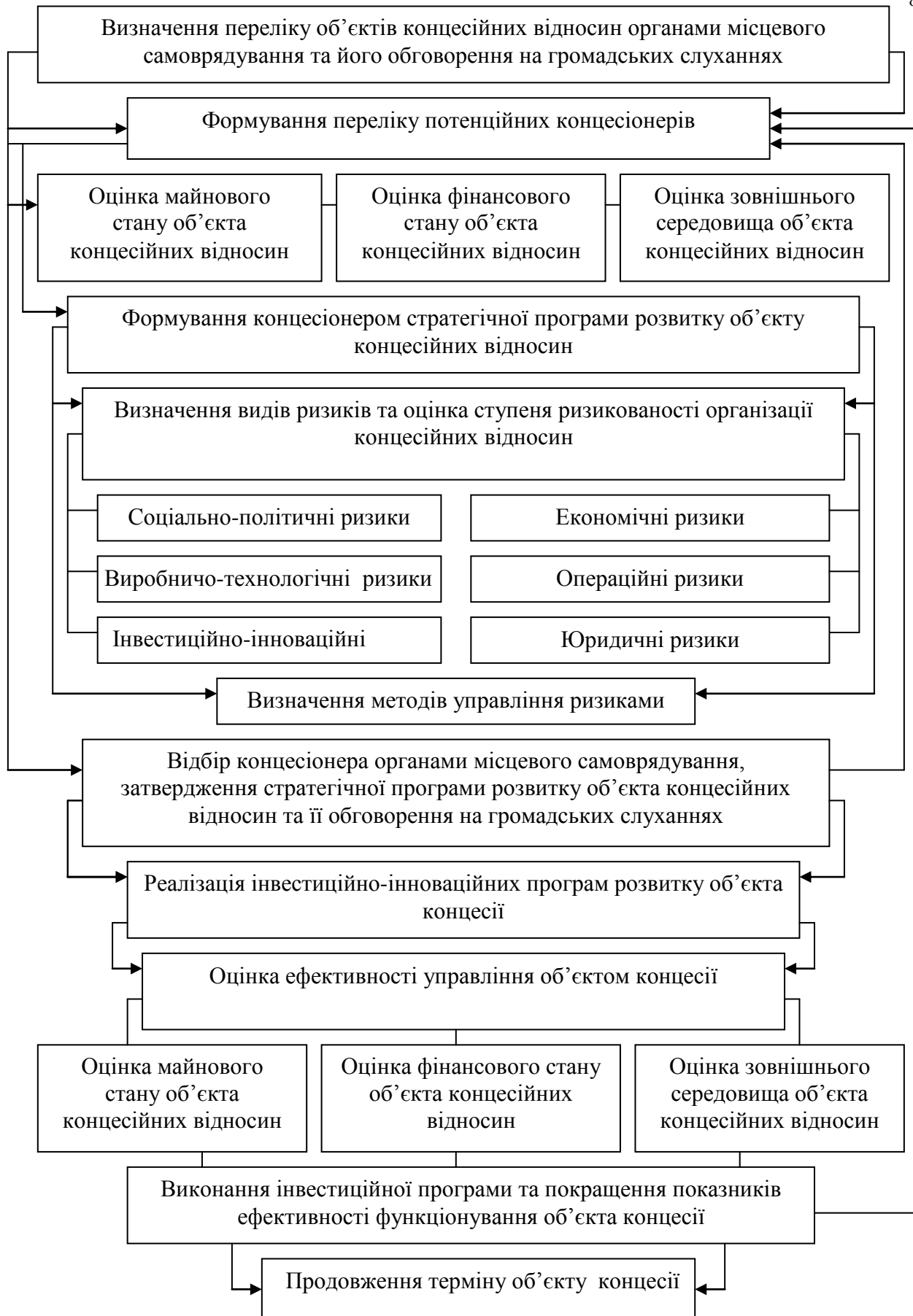

Рис. 1 Механізм концесійних відносин в Україні

Остаточний відбір концесіонера та затвердження його стратегічної програми розвитку об'єкта концесійних відносин здійснюється органами місцевого самоврядування на третьому етапі запропонованого механізму організації концесійних відносин в Україні. В залежності від моделі організації концесійних відносин, термін використання об'єкта концесії може бути подовжений в разі повного виконання попередньо затвердженої програми його стратегічного розвитку.

Висновки. Врахування підсистеми управління ризиками у складі концесійного механізму дозволить створити концесійно-привабливе середовище в Україні та стане певним поштовхом для розвитку національної економіки. Це в свою чергу сприятиме укладанню нових концесійних угод, активізації процесів залучення інвестиційних ресурси для ревіталізації концесійних об'єктів та створить передумови для підвищення ефективності функціонування галузей національної економіки.

Література.

1. Закон України Про концесії. м. Київ, 16 липня 1999 року N 997-XIV // www.rada.gov.ua
2. Закон України Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг м. Київ, 14 грудня 1999 року N 1286-XIV // www.rada.gov.ua
3. Економічні та фінансові ризики: Навчальний посіб. для дистанційного навчання / П.М. Сорока, Б.П. Сорока; за наук. ред. О.Д. Гудзинського. – К.: Університет «Україна», 2006. – 266 с.